

Velimir Neidhardt

Sveučilište u Zagrebu
Arhitektonski fakultet
HR - 10000 Zagreb, Kačićeva 26

Prethodno priopćenje • Preliminary Communication
UDK • UDC 71.01 (427.5 Zagreb)"19/20"

Rukopis primljen • Manuscript Received: 12.01.1998.
Članak prihvaćen • Article Accepted: 09.12.1998.

Urbana rasprava ususret Zagrebu XXI. stoljeća

A Discussion on Town Planning for Zagreb in the 21st Century

Ključne riječi • Key words

grad	city
gospodarstvo	economy
kultura	culture
metropolizacija Hrvatske	metropolization of Croatia
Zagreb	Zagreb

Sažetak • Abstract

Grad se u članku promatra kao moždano tkivo prostora i njegove se odlike suprotstavljaju kritikama urbanih koncentracija. Grad ostaje kolijevka budućnosti civilizacije. U međuodnosu djelovanja kulture i izvozno orijentiranoga gospodarstva neizbježnost rasta zasad je jedina jednadžba blagostanja. Proces četverolisne metropolizacije Rijeke, Splita, Osijeka i Zagreba povoljan je za ukupan hrvatski prostor, a daljnja favorizacija Zagreba pokazat će suprotne predznake. Zagreb je iscrpio postojeće urbane sustave i nužne su krupne infrastrukturne investicije na novim vizijama i planovima za XXI. stoljeće. Neke od pothvata moguće je započeti odmah.

The article views the city as the brain tissue of the environment and opposes its qualities to the critiques of urban concentration. The city remains the cradle of future civilisation. In the interaction of culture and export economy the only equation of prosperity is at present the inevitability of growth. The process of four-leaf metropolisation covering Rijeka, Split, Osijek and Zagreb is favourable for Croatia as a whole, whereas the further preference of Zagreb will show itself unfavourable. Zagreb has exhausted its existing urban system and demands major investment into the infrastructure, combined with new visions and plans for the 21st century. Some of these endeavours can be started at once.

1. Uvod / Introduction •

U gradu kao najvećem dostignuću ljudskog duha ocrтана je povijest čovječanstva. Arhitektonski artefakti simbolički su odražavali sliku moći svojih graditelja. Smjenjivale su se epohe, bez posebnih posljedica za urbanu stabilnost jer je rast gradova bio polagan. Tek s erupcijom industrijske epohe na temeljima tehnološke, znanstvene i političke revolucije počinju se nazirati sve veće posljedice nerazmjera između zatečenoga gradskog tkiva i novih urbanih zadaća. U posvemašnom prieporu rađa se i kritičizam prema industrijskom gradu, koji postupno razvija sustav socijalne teorije grada. Primjerice, takva je bila chičaška škola urbane sociologije u godinama između dva svjetska rata.¹ Zahvaljujući tome, a ponajprije poletu urbanističkog planiranja nakon fascinantnog Burnhamova plana iz 1909, Chicago je realizacijom svojih planova, posebice parkovnih makrosustava, postao jedan od gradova s najuglednijim obalnim pročeljem na svijetu.

S druge strane, današnja eksplozija populacije u megagradovima Trećega svijeta podržava svojevrsnu intelektualnu averziju prema fenomenu urbanih koncentracija, koje su najočitije u zajednicama s niskim nacionalnim dohotkom i velikim razlikama u raspodjeli bogatstva.²

Je li uopće moguća borba s fenomenom koncentracija? Postojeći modeli prirodnoga grupiranja temelje se na gotovo teleološkim silama aglomeriranja koje se ponašaju prema svojevrsnim univerzalnim načelima. Zipfovom pravilom redosljeda još se mogu objasniti mnoge pojave u grupiranju, pa i u modelima urbanih koncentracija.³ U urbanoj politici najčešće se poseže za protumjerama koje se temelje na filozofiji ograničenja rasta. S različitim argumentacijama razrađuju se optimalne veličine gradova, a zapravo se zadire u etička načela ljudskih prava i slobode izbora boravišta.

Tradicionalna politika zaustavljanja rasta decentralizacijom zaposlenja pokazuje rezultate tek u bogatijim državama, dakle ondje gdje urbana drama i nije toliko izražena jer su distribucije uvjetovane tržišnim zakonitostima. Međutim, urbane migracije ne ovise toliko o zakonima tržišta, koliko o čovjekovoj dobi. U određenom trenutku ljudi jednostavno napuštaju zavičaj. Kakve su to magnetne silnice?

Uz tradicionalne ekonomske indikatore blagostanja sve su više na cijeni mjesta ugodnih životnih uvjeta, npr. klime, te estetska fizička i kulturna društvena okolina s potpunom pristupnošću obrazovanju, humanoj skrbi i svim pogodnostima javnih funkcija. Najčešće je to moguće naći na metropolskim prostorima, što nije čudno jer je teško zamisliti nešto stimulativnije od kompleksne atrakcije velikoga grada. Međutim, urbano tkivo s takvim odlikama ima svoju cijenu, koja se mora razumjeti kao cijena održavanja i razvitka civilizacije. Infrastruktura velikoga grada skupa je i, nažalost, ne može se pravednije rasporediti na nacionalnom teritoriju. U dugoročnom smislu, procesi urbanog tržišta mogu dovesti do prirodne decentralizacije. Megalopolisi razvijenoga svijeta polagano pokazuju takav razvoj. U međuvremenu, nerazvijene zemlje, zbog nemogućnosti da utječu na procese rasta, pridonose globalnoj pesimističnoj slici svekolike urbane krize.

2. Grad - moždano tkivo prostora / The City - Brain Tissue of the Environment

U našoj epohi za sada nema alternative gradu. Trebalo je napraviti veliki korak od romantičnih definicija urbanih koncentracija kao zlogukih ponora civilizacije, kao što je npr. Mumfordovo prizivanje

1 Park-Burgess-Mc Kenzie, ur., 1925.

2 *National research Council*, zbornik, 1996.

3 Neidhardt, 1983.

Nekropolisa, sve do razvitka neourbane svijesti koja metropolskoj mreži gradova i naselja priznaje temeljni doprinos nacionalnom razvoju. Urbana se mreža može slikovito usporediti s moždanim tkivom zemaljskoga prostora.

Civilizacija će ispunjavati svoju svrhu ukoliko društvo bude njegovalo visoku razinu kulturnoga razvitka. Ako kultura bude postojala bez oslonca na vitalna urbana središta, njezini ideološki, društveni i tehnološki dosezi bit će unutar korpusa tradicijskih predložaka. Moćni metropolis nužan je za kulturni cvat, što iziskuje i zdravo gospodarstvo i zamjetan rast, koji se jedino može ostvariti ek-sportnim modelom ekonomije.

Što je šire tržište izvezenih roba, servisa, informacija itd., viši je položaj dotičnoga grada u nacionalnoj i globalnoj mreži.⁴

Ova rasprava dovodi nas do središnjeg pitanja za znanstveno istraživanje u urbanističkom planiranju: Kako udovoljiti pojedinačnim i grupnim očekivanjima populacije unutar opće društvene stabilnosti? Odgovor je moguće naći u usklađenoj globalnoj politici prema problemima gradova.

Nažalost, razumijevanje gradskoga prostora teško može postati opće dobro jer samo stručnjaci mogu ustvrditi da razumiju međuovisnu kompleksnu strukturu urbanih fenomena. Mogu li, doista?

Za laika postoje samo javni sagledivi oblici stvarnosti koji ga stimuliraju u građenju serija mentalnih referencija i slikovnih predodžbi grada. Kad se tome pridruže dojmovi ostalih stanovnika u procesu koji prestaje biti osoban i subjektivan, stvara se bogatstvo javne percepcije grada.

Tko može ustvrditi da razumije kompleksnost velikoga grada? Nije li to sustav izvan kontrole koji se sam regulira, pri čemu možemo samo osvijetliti poneki dio ili razumljivu pojedinost nedosežne cjeline. Veliki grad mogao bi se definirati kao zamašni sklop međusobno uslojenih priča koje se stalno dopunjuju i mijenjaju. Novi planerski zahvat u gradu može se objasniti kao uključenje i pridijevanje neke nove priče velikom slogu tisuća postojećih urbanih priča, odnosno kao nov doprinos nedohvatnoj općoj definiciji grada, kao osebujnoga, ali neiščitanog romana.

3. Nedostatak vizija / A Lack of Vision

Tradicionalne teorije urbanih sustava bile su utemeljene uglavnom na funkcionalnoj stvarnosti i proizvodnoj učinkovitosti gradova. Međutim, ta je filozofija uspješnosti u optimaliziranju fenomenoloških procesa sve više zasjenjena evolucijom društvenih vrijednosti, manje oslonjenih na materijalne, a više na duhovne dosege. Povijest, koja će se osloboditi uzročno-posljedičnih binomskih prosudbi, može se ponovno razotkriti u obliku skupine događaja nastalih ljudskom kreativnošću. Interpretacije koje će nadahnjivati odluke i putove bit će protkanije humanošću. To spoznajno proširenje bit će komunikacijski dosegnuto kad npr. uz potrebni izvod koji objašnjava pitanje *zašto?* postane legitimno i umjetničko propitivanje, dakle komplement *zašto ne?*

Dotaknuli smo kreativnost. Gdje su današnje futurističke vizije grada? Antonio Sant'Elia projektirao je svoj *Novi grad* 1914; modeli urbane dinamike i megastrukturni eksperimenti ispunjavali su šezdesete godine, a danas je budućnost uglavnom predmet

4 Berry, 1967.

znanstvenofantastičnih stripova i filmova. Jesu li gradovi nedohvatni ili je posrijedi opasan manjak snova? Zašto je čovjek vjerovao u strojevu eru na prijelazu u XX. stoljeće, a danas ne vjeruje epohi visoke tehnologije koja nas sve više okružuje? Je li to umor karakterističan za prijelaz stoljeća ili je to praznina i bezidejnost uzrokovana propašću tradicijskih moralnih vrednota. Nije li to poziv na reinenciju humanizma i za pomirenje sa svemirskim simbolizmom nepoznatoga? Nije li materijalni čovjek iscrpljen i izazvan od duhovnoga čovjeka?

4. Grad - kolijevka budućnosti / The City - Cradle of the Future

Tko može potaknuti viziju budućnosti? Naravno, znanost, ali ne sama nego znanstvena metoda u kombinaciji s metodama projektiranja, s umjetnošću i sveopćom kulturom u zajedničkom pothvatu kreativnoga duha. Kako legitimizirati te posljednje oblike istraživanja, te umjetnost, dizajn i znanost integrirati u istraživanju vizija urbane budućnosti. Potrebna je neka sintetizirajuća snaga, npr. nova uloga arhitekture koja će osigurati postaje i pozornice za komunikaciju kreativnosti u izražavanju individualnih i grupnih identiteta u sve izrazitijoj globalnoj predstavi u svjetskoj areni razmjene životnih stilova i kultura.

Nove tehnologije i virtualna realnost pružaju neslućene prostore iluzija, a zapravo je riječ o zamjeni za originalno višedimenzijско osjećajno iskustvo čovjeka, korisnika urbane okoline. Ipak, *ersatz* proizvodi nikad nisu oduševljavali ljude. Dobro je da će nove tehnologije očistiti gradske prostore od svih redundantnih sustava. Njih će preuzeti nove komunikacijske mreže. Urbani će se prostori tako sve više oslobađati za promicanje raznolikih oblika novih životnih modela. U budućim će društvima koncentracije stanovništva manje ovisiti o proizvodnoj funkcionalnosti, a više o individualnim ili grupnim odlukama njihovih životnih filozofija. I u tako izrečenoj spekulaciji grad ostaje kolijevka budućnosti.

5. Metropolski prostori u Hrvatskoj / Metropolitan Areas in Croatia

Politika bivše države ustrajala je na decentralizacijskim potezima u Hrvatskoj osnažujući makroregionalna središta - Rijeku, Split i Osijek, u težnji da se kontrolira razvoj Zagreba kao hrvatske prijestolnice. Pozitivno je da su uspostavljene gospodarske i intelektualne pretpostavke za definiciju Osijeka, Splita i Rijeke kao vitalnih oslonaca svojih makroregija. Primjeri sublimirane snage tih gradova u Domovinske ratu to su i pokazali.

Istodobno, rast Zagreba nije bio usporen ni onda, a pogotovo to nije danas. Naime, filozofija balansirana rasta kao jedna od najvećih tlapnji svih razvojnih ekonomija nije baš primjenjiva u zatečenim situacijama uspostavljene i naslijeđene nejednolične distribucije u prostoru. Dakle, što su aglomeracije veće, one predstavljaju i veći lokacijski fiksiran kapital koji se ne može zaobići u razmatranju bilo koje logičke distribucijske jednadžbe. Takva područja, ovisno o gravitacijskoj snazi, sposobnija su sama potaknuti procese rasta, utilizirajući komparativne prednosti aglomeracijske ekonomije i lakšeg iskorištavanja prednosti ekonomije razmjera. Čak se i najsuvremenije visoke tehnologije grupiraju u specifičnim ambijentima. Privatne i javne institucije uvijek slijede tržište i sele onamo

gdje su procesi rasta u tijeku. Bankovni sustavi i investicijske politike preferiraju veće aglomeracije, uglavnom zbog većih vjerojatnosti za uspjeh kreditiranih aktivnosti. Prednosti velikoga grada kao intelektualne srži gravitacijskog prostora nadrastaju sve prigovore koncentracijskih zagušenja i visokih cijena održavanja javnih servisa i velikih sustava. Razvoj je ondje gdje postoji novac i mozgovi. Osobito posljednji zahtijevaju civilizirani ambijent, ugodnu okolinu i ozračje te maksimalni pristup javnim institucijama i sve ono što identificira "ugodna mjesta za život" na način kako je već objašnjeno.

Unatoč ostvarenim pretpostavkama za razvoj metropolskih prostora Osijek, Splita i Rijeke, današnja favorizacija Zagreba pokazat će se nezdravom za ukupnu snagu prostora nove hrvatske države. Hrvatski prostor na četiri mjesta armiran razvojnim urbanim tkivom bit će otporniji kako u utakmici sa svijetom, tako i u eventualnoj ponovnoj borbi s neprijateljskim okruženjem. Utoliko se opravdanije nameće nastavak procesa četverolisne metropolizacije na hrvatskom prostoru. U svakom od četiriju urbanih prostora za sada nema jačih procesa unutarnje decentralizacije, kao ni prodora višestrukog oplemenjivanja suburbanog i šireg regionalnog područja. S jedne strane uzrok je urbanomorfna tradicija latinske provenijencije, s oštrom podjelom razvijenoga grada i siromašne periferije, a s druge strane nije izjednačena kvaliteta servisa, ponude i izbora između središta i perimetra metropolskog prostora (promet, škole, opskrba, rekreacija, zabava itd.). Ti procesi zahtijevaju određenu razinu atraktivizacije prostornoga okruženja koja se postiže poticanjem osmišljenih infrastrukturnih i induktivnih ulaganja. Potrebno je prevladati stagnaciju i opća kretanja smjestiti prema pokazateljima rasta.

6. Neizbježnost rasta / The Inevitability of Growth

Bez obzira na to što formula rasta u ekološko-futurološkim raspravama održivoga razvoja može imati sumnjiv i nepoželjan prizvuk, ipak će ona biti pravilo za raspoznavanje blagostanja. Sve do eventualnoga globalnoga dogovora vladat će surov svijet bespoštedne kompeticije i podijeljenih karata u kojemu, prema Paretovu kriteriju optimalnosti, nitko ne može poboljšati vlastiti položaj bez ugrožavanja tuđega.

Osnova rasta i blagostanja za pojedino prostorno područje teorijski je jednostavna. Kao što je već spomenuto, uvjet je ispunjen ako naselje, grad, regija ili država, prema teoriji bazne ili ekSPORTNE industrije, uspijeva plasirati svoje proizvode i usluge izvan vlastitih granica.

Gospodarstvo takve izvozne orijentacije u urbanom je smislu karakteristično. Andrew Hammer⁵ pokazuje kako su ukupni prihodi izvoznoga gospodarstva neovisni o samoj lokaciji proizvodnje. Zbog toga su najatraktivnija ona mjesta na kojima su proizvodni troškovi najmanji. Ti troškovi, izraženi cijenom po jedinici proizvodnje P, mogu se pojednostavnjeno prikazati sljedećim izrazom:

$$\text{cijena } P = \text{zemljište} + \text{zgrade} + \text{osoblje} + \text{materijal} + \text{transport} + \\ + \text{poslovni servisi} + \text{državni porezi} + \text{lokalne pristojbe.}$$

Budući da se troškovi zemljišta, plaća osoblja te državni i lokalni porezi mogu znatno razlikovati od lokacije do lokacije, upravo je u njihovu minimiziranju tajna privlačenja izvožno orijentiranih djelatnosti u neko naselje, grad ili državu.

5 Hammer, 1972.

Osmišljenom politikom atraktivizacije prostornoga okruženja te simboličnim cijenama zemljišta i državnih poreza, privlačit će se djelatnosti izvozne orijentacije.

One su nositelji rasta, a lociranje takvih poduzeća jedina je nepoznanica u modeliranju funkcioniranja i prostornoga rasporeda grada. Budući da su izvozno orijentirana poduzeća primarni lokatori, ona predvode proces zaposjedanja gradskoga prostora. Pritom se nazire pet osnovnih skupina:

1. lociranje poduzeća izvozne orijentacije;
2. lociranje zaposlenih u poduzećima izvozne orijentacije koji su izvor glavne potražnje stambenog prostora;
3. lociranje poduzeća čiji ukupni prihod ovisi o lokaciji unutar urbanog prostora, a bave se servisnim uslugama za gradsko stanovništvo;
4. lociranje zaposlenih u servisnim djelatnostima, koji se svojom potražnjom uključuju u stambeno tržište;
5. obitelji umirovljenika ili nezaposlenih koji su izvan navedene skupine, ali također sudjeluju u stambenom tržištu.

Strategija je jasna: rast i blagostanje grada ili države vežu se za skupinu pod brojem 1, dakle za poduzeća koja svoje proizvode prodaju izvan granica vlastitoga grada ili države. Sve ostalo je pratnja.

7. Kako u mrežu susjednih europskih velikih gradova / Is There Any Room in the Network of Neighbouring Great European Cities

Je li Zagreb zadovoljan svojim mjestom na rubu suvremenoga civiliziranoga europskoga prostora? Biti povezan u europsku mrežu, odnosno smatrati se dijelom te cjeline, osnovni je preduvjet kvalitetnoga razvoja. Stoga, unatoč neslućenim mogućnostima telekomunikacijskih i zračnih veza, Zagreb će postati dio europskoga prostora tek onda kad bude fizički integriran u nj, osobito kvalitetnim autocestama. Sve dok Zagreb ne bude autocestama potpuno spojen s Milanom, Münchenom, Bečom i Budimpeštom, on će biti ustrajno percipiran kao nepristupačna aglomeracija izvan Europe.

Dakle, breme simbola periferije, ruba, opasnosti itd. Zagreb će i dalje nositi i prenijeti ga u XXI. stoljeće, što je doslovno nedopustivo. Gradska politika Zagreba treba orkestrirati iznimno dosljedan i snažan gospodarsko-politički pritisak na hrvatsku Vladu da učinkovitom diplomacijom osigura brzu izgradnju cesta u Sloveniji. Zagrebu bi se isplatilo postati koncesionarom i investitorom tih pothvata.

8. Međunarodna odgovornost glavnoga grada / The International Responsibility of a Capital City

Od slobodnoga kraljevskoga grada i glavnoga grada svih Hrvata, Zagreb je 1990. poprimio novu međunarodnu funkciju glavnoga grada. Ona obvezuje i zahtijeva promjene u svijesti, identitetu, funkciji, strukturi i ponudi koju nova metropola treba pružati i razmjenjivati sa svijetom. To je pitanje osebujne redefinicije Zagreba i priprema za vizionarski strukturni skok preko novozadanoga razvojnog praga. Sličnu zadaću Zagreb je povijesno uočio i obavio nakon Prvoga svjetskoga rata. Godine 1930. vizionarski je raspisan natječaj za osnovu budućeg razvoja i s dobivenim je rješenjima definiran razvoj Zagreb kroz cijelo XX. stoljeće. Posebna je posljedica tog natječaja i hrabri iskorak u područja preko Save, koji je započeo u 1950-im godinama.

U spomenutoj novoj ulozi glavnoga grada države, uz uspavanu zapuštenost Gornjega grada, potpunu infrastrukturnu iscrpljenost i neprotočnost Donjega grada, uz nedefiniranost prostora Save i disperznost novih stambenih suburbanih naselja, Zagreb je konačno dozreo za vizionarski plan povezivanja u koherentni, protočni i atraktivni metropolski prostor XXI. stoljeća.

Potrebno je otvaranje svijetu i novi međunarodni natječaj za ideje o gradu.

Primjerice, Kyoto s 1 460 000 stanovnika, iako nije glavni grad Japana, raspisao je početkom 1997. natječaj *Velika vizija Kyota u XXI. stoljeću*, koju će realizirati do 2025. godine.⁶

9. Vrijeme istječe / Time is Running Out

Zagreb se treba prilagoditi preuzimanju nove strukturne uloge. Razdoblje od više desetljeća naslanjanja, proširivanja i iscrpljivanja postojećih sustava, koji se uglavnom koriste jednom javnom razinom, prošlo je bez nužnih krupnih infrastrukturnih investicija koje bi kao nove kralješnice mogle uspješno ponijeti nabujalo zagrebačko tkivo. Treba se pomiriti da će Zagreb u XXI. stoljeće zakoračiti kao lijep, ali nedovoljno protočan grad.

Potrebno je pogledati unaprijed. U suprotnome, iduće će se godine utrošiti na prijem onih koji će obranaški tvrditi i elaborirati koliko je u gradu toga učinjeno i koji će na svim poljima onesposobljavati one koji dobronamjerno upozoravaju da je kraj nje vrijeme za ključne poteze, za velika ulaganja i dugoročnu požrtvovnost svih građana.

Neke od pothvata moguće je odmah započeti jer će se zasigurno uklopiti u zagrebačke planove XXI. stoljeća. Na primjer:

- vraćanje prirodne boje Savi, što razumijeva pregovore sa Slovenijom, odnosno samostalne zagrebačke investicije u eventualnu kupnju slovenskih onečišćivača Save, ugljenokopa i sl.
- podizanje svekolikog standarda zagrebačke zračne luke na europsku razinu, s novim identitetom i servisom u smislu gospodarskoga generatora par excellence, te obveznom povezanošću aerodroma i Glavnog kolodvora gradskim vlakom
- realizacija nekoliko kompleksa za golf
- rezervacija atraktivnih prostora za eventualne svjetske ili regionalne izložbe
- planiranje mreže zagrebačkih kulturnih i športskih prostora za eventualni budući spoj kulturnih i športskih priredaba na olimpijskoj razini
- radi približavanja Europi Zagreb se treba kandidirati za jednogodišnju kulturnu prijestolnicu Europe
- nastaviti obnovu grada, ali težište treba pomaknuti s pojavnih i vidljivih pročelja u dubinu, u strukturu blokova, u tehničku infrastrukturu zgrada, u humanistički standard stanovanja; organska obnova grada treba zahvatiti dubinu, a ne samo površinu
- u zagušenim središnjim područjima, poticati proširenje javnoga prostora na novim razinama, odnosno niveletama
- poticati nove velike investicije dalje od središta, na novim osima i dijelovima grada
- o prometu, metrou i ostalome ne treba ovdje trošiti riječi, dovoljno se upoznati s promišljanjima mladog naraštaja, npr. s

⁶ Request for publicity of International Competition, 1997.

7 Karaga, 1996.

**SL. 1. Urbani identitet
Zagreb, baština za
budućnost**

**FG. 1. Urban identity of
Zagreb, heritage for the
future**

onim iz sažetka maturalne radnje Maje Karage, koja je nagrađena na natječaju "Hrvatskog zemljopisa"⁷

- koncepciju grada ostvarivati u originalnoj ideji Zagreba - europskoga muzeja urbanog razvoja s iznimnom i naočitom strukturalizacijom: Gornji grad - srednjovjekovni i predindustrijski grad; Donji grad - idealni grad XIX. stoljeća; Trnje - "Gredelj" - željeznica - razvoj industrije; istočni dio središta - 1930-e godine moderne arhitekture; Ulica grada Vukovara - kontinuitet moderne u 1950-im; Južni Zagreb - skok iz 1930. do teorije novih gradova te, konačno, središte metropolskog prostora uz obale Save kao šansa za grad XXI. stoljeća.

U smislu globalnog marketinga to bi moglo dobiti ime *Zagreb - Museum of Past and Future Life* i sl.

10. Budućnost / The Future

Ideja zasigurno ima napretek te možemo vjerovati da će Zagreb opet zaokružiti svojevrsni doprinos mreži europskih gradova nečim iznimnim, kao što je to najbliži primjer Donjega grada iz XIX. st. Preduvjet za to je supremacija urbanog duha u idealnom spoju procvata kulture i gospodarstva na načelima civilizirane građanske discipline i ljubavi prema gradu.

Uprava i građani poistovjetit će se i identificirati na istom zadatku. U političkom smislu građani trebaju dobiti slobodu da neposredno biraju svoga gradonačelnika, kao i ključne gradske dužnosnike. Sustavu odlučivanja u gradu preostaje da bude demokratičan i širok za sve, okrenut prema građanima, da im služi s dužnim sluhom i poštovanjem.

Naš je grad pred velikim planom za budućnost. Velike intelektualne, znanstvene i kreativne snage koje su od 1930-ih godina uložene u planirane vizije i projekte Zagreba treba obraditi, evaluirati, povijesno objasniti i na najbolji način preuzeti kao podlogu za veliki plan zagrebačkog skoka u XXI. stoljeće, koji će se prvi put dogoditi u vlastitoj državi. Pri tome treba ocrtati ključne predložke napretka i strogo ih regulirati. Ostatak pripada inkrementnome i životu, jer bez obzira na množine planova, neovisno, se stvaraju središta živopisne propulzije raznolikih predznaka kao što je Konjšćinska ulica i sl.

Nasreću, ne može se sve isplanirati. Međutim, koncept mora postojati. Kao baštinicima racionalne tradicije moderne i srednjoeuropskoga kruga, na nama je da predočimo novu viziju Zagreba. Prisjetimo se samo arhitektonske i inženjerske tradicije Zagreba za gradonačelnikovanja inženjera Heinzela. Nova hrvatska država ima obvezu da osigura takav standard mogućnosti djelovanja i svojim suvremenici u Komorama arhitekata, inženjera i onih slobodnih profesija koje su sve zamjetnije u definitivnom informacijskom posvajanju svih domena života i rada.

Ako se danas sumnjičavo gleda na misiju struke, uz rast gospodarstva barem treba poticati snaženje kulture, jer je kultura *conditio sine qua non* urbanizma i svekolikog urbanoga razvitka.

Naime, kulturni čovjek teško će se oduševiti eventualnim stručnim, ali i ostalim dogmama. To je i svojevrsno jamstvo budućnosti.

■

Literatura • Bibliography

1. **Berry, B. J. L.** (1967), *Geography market centers and retail distribution*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, N. J.
2. **Hammer, A.** (1972), *The comparative cost of location of manufacturing firms in urban areas: A Boston case study*. Programs on Regional and Urban economics, Harvard University, Cambridge Massachusetts
3. **Karaga, M.** (1996), *Promet grada Zagreba*, "Rugjer", 18. 11. 1996, Institut "Ruder Bošković", Zagreb
4. *** (1996), *Meeting the challenges of megacities in the developing world*, National research Council, zbornik, National Academy Press, Washington D. C.
5. **Neidhardt, V.** (1983), *The city the cradle of the future*, Ekistics 301, Athens
6. **Park, R. E., Burgess, E. W., McKenzie, R. D.**, ur. (1925), *The city*, Chicago University Press, Chicago, Illinois
7. *** (1997), *"Kyoto A Capital of Culture"*, Request for publicity of International Competition, Promotion Office, General Planning and Administration Bureau, Kyoto

Summary • Sažetak**A Discussion on Town Planning for Zagreb in the 21st Century**

Where are today's futuristic visions of the city? Antonio Sant'Elia designed his *New City* in 1914; models of urban change and megastructural experiments filled the sixties; but today the future is mostly the subject of science fiction. Are cities unfathomable or is this the result of a dangerous lack of dreams? Why did man believe in the machine age at the beginning of the 20th century but today does not believe in the age of high technology that is increasingly surrounding him. Is this just turn-of-the-century lassitude, or have emptiness and visionary poverty resulted from the failure of traditional moral values. Is this a call to reinvent humanism and achieve reconciliation with the cosmic symbolism of the unknown? Is material man exhausted and being challenged by spiritual man?

Who can arouse a vision of the future? Scientists, of course, not scientists alone, but scientific method in combination with the methods of designing, art and overall culture in a joint effort of the creative spirit. Civilization will fulfill its purpose if society fosters a high level of cultural development. If culture does not rely on vital urban centres, its ideological, social and technological reach will remain within traditional patterns. The powerful metropolis is essential for culture to flourish, and so is a healthy economy and strong growth that can only be realized through export.

In the future population concentration will depend less on functional production, and more on individual or group decisions and life philosophy. In speculations of this kind, the city remains the cradle of the future.

Despite the fact that preconditions exist for Osijek, Split and Rijeka to develop into metropolises, today Zagreb is strongly favoured. This will show itself unhealthy for the overall strength of the new Croatian state. The territory of Croatia, underpinned with developed urban tissue in four places, would be more resilient both in competition with the world, and in a potential new struggle against a hostile environment. This imposes a continued process of four-leaf metropolization of Croatia.

A policy of enhancing the environment and of introducing symbolical land prices and taxation would attract export-oriented activities.

Is Zagreb satisfied with its position on the fringes of modern civilized Europe? The basic prerequisite for quality development are links with the European network, and an attitude of feeling oneself part of it. Despite the unimaginable potentials of telecommunications and air travel, Zagreb will not become part of the European environment until it is physically integrated into it, especially with good freeways. Until freeways are built linking Zagreb to Milan, Munich, Vienna and Budapest, it will retain the image of an inaccessible agglomeration outside the body of Europe.

From a free royal city and the capital of all Croats, in 1990 Zagreb acquired a new international function as the capital city of a state. This brought new demands and changes in consciousness, identity, function, structure and everything that a metropolis must offer to and exchange with the world. The city must be redefined and preparations made for a visionary structural leap across a new developmental threshold.

In its new role of a capital city, with the sleepy neglect of the Upper Town, the complete infrastructural exhaustion and traffic collapse of the Lower Town, the undefined area around the Sava river, and the dispersion of new suburban residential estates, Zagreb has finally become ripe for a visionary plan that would bond it into a coherent, uncongested and attractive metropolis in the 21st century. To achieve this it is necessary to open up to the world and organize a new international competition for ideas about the city.

For a period of several decades the city developed by leaning on, extending and exhausting existing systems, which usually used one public level, without the necessary major infrastructural investment which could have, like a new backbone, successfully supported its burgeoning tissue. We must be reconciled to the fact that Zagreb will step into the 21st century as a beautiful but congested city.

Some ventures can be begun immediately because they will surely fit into Zagreb's plans for the 21st century. A precondition for development is the predominance of the urban spirit in an ideal fusion of a flourishing culture and economy, the principles of civilized civic discipline and love for the city.

The administration and citizens must amalgamate and identify themselves with this task. Politically, citizens must get the freedom to directly elect their mayor and key city officials. The system of decision-making in the city must be democratic and broad enough for everyone, turned to its citizens, and serve them with due awareness and respect.

Not everything can be planned but a concept must exist, and it is members of the profession who must formulate a new vision of Zagreb, as heirs of the rational tradition of modernity and as members of the central-European circle.

If the profession's mission is looked on with skepticism today, then it is at least necessary to foster the growth of culture in addition to the growth of the economy, because culture is a *conditio sine qua non* of town planning and overall urban development.

A cultured man will find it difficult to become overly enthusiastic about professional, or any other dogmas. That is some kind of guarantee for the future.

Velimir Neidhardt

Biografija • Biography

Akademik prof. dr. sc. **Velimir Neidhardt**, dipl. ing. arh. (Zagreb, 1943) profesor je na Katedri za Arhitektonsko projektiranje Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, gdje je diplomirao, magistrirao na studiju *Urbanizam i prostorno planiranje*, te doktorirao. Usavršavao se u Majstorskoj radionici prof. Galića u Zagrebu, na sveučilištima Harvard i MIT, te u tvrtke "Skidmore, Owings i Merill", SAD. Za svoje stvaralaštvo dobio je niz priznanja, među kojima su nagrade "Vladimir Nazor" i "Viktor Kovačić", natječajne prve nagrade za realizaciju Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu, središte grada Banje Luke (sa suautorima), te Poslovnu zgradu INA-Trgovine u Zagrebu. Objavljuje knjigu *Čovjek u prostoru*, te redovite prinose u domaćim i stranim časopisima. Redoviti je član (akademik) Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, predsjednik Udruženja hrvatskih arhitekata te pridruženi član *Associate AIA-a (American Institute of Architects)*.

Academ. Prof. **Velimir Neidhardt** Ph.D., Arch. Eng. (1943, Zagreb) is professor at the Department of Architectural Design at the Faculty of Architecture, Zagreb University, at which he graduated, won his MA in *Town and Spatial Planning*, and his doctor's degree. He further specialized in Professor Galic's Master's Workshop in Zagreb, Harvard University and MIT, and worked for "Skidmore, Owings and Merrill" in the USA. He received many awards for his work, including the Vladimir Nazor and Viktor Kovacic Awards, and won first place at competitions for the National and University Library in Zagreb, the Banja Luka town centre (with co-authors), and the INA-Trgovina Building in Zagreb. He wrote *Čovjek u Prostoru (Man in the Environment)* and regularly contributes to Croatian and foreign journals. He is full member of the Croatian Academy of Sciences and Arts, president of the Association of Croatian Architects, and associate member of the AIA (American Institute of Architects).

PROSTOR

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK • UDC 71/72

GOD. • VOL. 6(1998)
BR. • NO. 1-2(15-16)
STR. • PAG. 1-108
ZAGREB, 1998.

siječanj-prosinac • January-December

V. Neidhardt: Urbana rasprava ususret ...

Pag. 67-78